

ПАМ'ЯТЬ ПРО ЗАГИБЛИХ ТОВАРИШІВ УСС
У ПУБЛІЦИСТИЦІ РОМАНА КУПЧИНСЬКОГО

Розглянуто тему Січового стрілецтва у літературних фейлетонах Романа Купчинського, опублікованих у газеті «Діло» впродовж 1920—1930-х рр.; зроблено порівняльний аналіз фейлетонів цієї тематики та спогадів автора про Українських січових стрільців, вміщених у газетах «Свобода», «Шляхи», «Вісті Комбатанта»; акцентовано увагу на збереженні пам'яті про героїчне минуле українців періоду Визвольних змагань 1917—1921 рр.

Ключові слова: Роман Купчинський, Українські січові стрільці, Національно-визвольні змагання 1917—1921 рр., публіцистика, вшанування загиблих воїнів.

Рассмотрено тему Сечевых стрельцов в литературных фельетонах Романа Купчинского, опубликованных в газете «Діло» в 1920—1930-х гг.; сделан сравнительный анализ фельетонов этой тематики и воспоминаний автора об Украинских сечевых стрельцах, помещенных в газетах «Свобода», «Шляхи», «Вісті Комбатанта»; акцентировано внимание на сохранении памяти о героическом прошлом украинцев периода Национально-освободительной борьбы 1917—1921 гг.

Ключевые слова: Роман Купчинский, Украинские сечевые стрельцы, Национально-освободительная борьба 1917—1921 гг., публицистика, чествование погибших воинов.

The subject of the Sich Riflemen in the satirical articles of Roman Kupchynskiy published in the newspaper «Dilo» in 1920—1930s has been studied; a comparative analysis of satirical articles regarding the subject of this thematic and the author's memories about the Ukrainian Sich Riflemen printed in newspapers «Svoboda», «Shliakh» and «Visty Kombattanta» has been made and it has been accentuated upon preserving the memory about the heroic past of Ukrainians during the national liberation movement period (1917—1921s).

Key words: Roman Kupchynskiy, Ukrainian Sich Riflemen, National liberation movement (1917—1921), publicism, commemoration of deceased warriors (soldiers).

Вагомий пласт своїх фейлетонів, уміщених у рубриці «Відгуки дня», яку Роман Купчинський вів під псевдонімом Галактіон Чіпка у газеті «Діло» впродовж 1920—1930-х рр., автор присвятив спогадам та вшануванню своїх бойових товаришів, що, пліч-о-пліч відстоюючи права та свободу українців, загинули під час Національно-

визвольних змагань 1917—1921 рр. Його спогади про Українське січове стрілецтво та Українську галицьку армію можна вважати реконструкцією подій, що відбувалися у період Першої світової війни. Завдяки присвятам тому чи іншому герою Визвольних змагань ми черпаємо дуже багато особистої інформації про людину, дізнаємося про її зовнішність та особливості характеру, спостерігаємо за її подвигами, проходимо шляхом її героїчної загибелі, а також переживаємо втрату разом з автором.

Аналізуючи фейлетони Р. Купчинського, фрагменти його спогадів про Січове стрілецтво, неодноразово спадає на думку, що автор міг не повернутися з тієї війни, стати одним з тих, хто лежить у братських могилах, і ми могли би втратити талановитого фейлетоніста, прозаїка, поета, журналіста, пісняка, спортсмена, мисливця, військовика і т. д., але його призначенням було вижити і донести до нащадків спогади, задокументувати події та долі і характери людей, прізвища яких не відображені в поіменних списках полеглих січових стрільців. Тому такі доречні слова Івана Кедрина: «Роман Купчинський — один із ветеранів Українського Січового Стрілецтва, один із тих, який те Січове Стрілецтво віршом, прозою і піснею прославив та разом з тим став одним із найвідоміших, найпопулярніших Усусів» [8].

Як відомо, 1914 р. Р. Купчинський записався до Легіону Українських січових стрільців — добровільної української стрілецької формації, що утворилася з учасників спортивно-культурного товариства «Січ» [21]. З початком Першої світової війни УСС входили до структури австрійської армії, але кардинально відрізнялися від неї своїм складом, — у лавах УСС переважали представники інтелігенції: «Усусиси (Українські Січові стрільці) були якимсь іншим військом, якого не було більше на світі... Військо, попереду якого ішли як генерали — поети...» [19]. Хоча Легіон Українських січових стрільців і входив до складу австрійської армії, однак держава не була зацікавлена в існуванні українських збройних сил, тому, на відміну від австрійських вояків, наші січовики були погано озброєні й майже не мали санітарної та інтендантської служб. Однак попри все наші воїни показували високий рівень боєздатності, згуртованості, патріотизму та віру в ідею відновлення незалежності України.

За час бойових дій Р. Купчинський досяг значних успіхів у військовій кар'єрі: він піднявся від рядового солдата до обер-офіцера, брав участь у боях за гору Маківка у 1915 р., командував сотнею Вишколу УСС на румунсько-буковинському кордоні у 1918 р. та пішим полком УГА у боях за Львів у січні 1919 р., далі потрапив у Тухольський табір для інтернованих українців (тепер — Бидгоцьке воєводство, Польща) та тюрму «Бригідки» (найстаріша діюча в'язниця у Львові). Після всього пережитого на війні, у надважких умовах існування, коли змінюється психіка, формується світогляд і приходить зрілість до 20-літніх юнаків, у нього виробляється незламний характер, поняття честі та справедливості. Пласт творчості Р. Купчинського, присвячений спогадам про часи УСС, надзвичайно різноманітний, але у всіх його творах — чи це пісня, чи фейлетон — домінує дух часу, це документальні спогади, що переносять нас на сторіччя в минуле.

Р. Купчинський знав, як важко втрачати побратимів, тому вважав своїм обов'язком оберігати пам'ять про них, не дати суспільству забути їхні подвиги, гідно вшановувати могили полеглих бійців. Саме про це йдеться у фейлетоні «Клаптики споминів» [28]. Галактіон Чіпка згадує про товаришів, що вже ніколи не повернуться до своїх родин, батьків та друзів, тих, які поклали свої молоді голови за свободу і незалежність України.

Першим Р. Купчинський згадує *Ромуальда Луцика* (1891—1916): «Десятник Луцик. Студент інженерії. Лагідний, чемний і страшенно відважний. Як питав щось полоненого, то кланявся. Десь у Карпатах його гріб коло Климця. Підчас стежі впав без зойку, а лице й по смерті не втратило усміху» [28]. Це сталося у період т. з. Карпатської зими Українських січових стрільців, що тривала від листопада 1914 р. до лютого 1915 р., коли під сильним натиском ворога фронт просунувся далеко в глибину Карпат. Завданням наших вояків було стежити за пересуванням ворожих військ та передавати інформацію вищому командуванню. Це давало можливість штабу стримувати ворога відповідними маневруваннями, адже австрійські сили у цей період були дуже слабкими, щоб виступити на відкритий бій. Тому головну роль у цій ситуації відігравали розвідницькі групи: «Наприклад, сот. С. Горук вислав із Тухольки за чотири дні 108 стеж, що спричинило стримання ворожого походу,

який зі Сколя на Бескид тривав аж 5 днів. Сміливі стежі доходили часто на десять і більше кілометрів за ворожий фронт. Часто верталися стежі з власними убитими і раненими, що було доказом совісного та жертвенного виконання доручених стрільцям завдань. Під час таких стеж загинуло багато кращих стрільців, як М. Сух, Р. Луцик, М. Житинський, І. Кульчицький і багато інших» [18, с. 89]. Р. Купчинський детально описує, за яких обставин загинув Р. Луцик, у статті «Памяти Товаришів Луцика і Житинського», опублікованій у газеті «Свобода» [13], й у статті «Два брати (Памяти незабутнього товариша десятника Ромуальда Луцика)» в журналі «Шляхи» [10], де відтворено події «на другий день Різдва [1915]», коли «вирушила ціла чета під проводом Мельника з Околош на стежі... Десятник Луцик мав іти в напрямі Фельзогеребені розглянути положене. Та, на жаль, завсіди осторожні і второпні стрільці попали тим разом у засідку. Грянула на них з ліса сальва і забрала жертви. Луцик і Житинський впали на місці, а стрілець Марків тяжко ранений доволі ся чудом до своїх. Товариш Луцик мав ще на стільки сили, що сказав до стрільця Маркова: “Дорогий Друже! Скажи Товаришам «Пращай» Вмираю за Укра...”. Смерть не дала докінчити. Замкнула йому ті завсіди лагідно усміхнені уста. Постріл дістав у серце. Куля схибнула ся по гудзику від плаща і пішла цільнійше, чим мала піти» [13].

Десятник УСС Р. Луцик був справжнім героєм, адже знав, що йде на вірну смерть («Виправа була небезпечною, бо вже кілька військових стеж не вернуло звідтам. Та вагатися не було часу» [10, с. 191]), він став однією з численних жертв серед стрільців у цій кровопролитній війні. Його тіло товариші довго не могли забрати з поля бою, адже те місце, де він загинув, постійно було під обстрілами. Лише через тиждень тіло змогли забрати січовики, наражаючись на небезпеку. Товариші журилися, тому що не могли гідно поховати своїх героїв, їхні могили залишилися у дрімучому лісі, але «пам’ять про них ще жива в осталих товаришах. Нераз і не два при гутірці згадуємо їх і дні перебуті разом з ними» [13].

Героїчна постать Ромуальда Луцика настільки надихнула Р. Купчинського, що навесні—влітку 1915 р. у Карпатах поет написав та присвятив йому свою першу стрілецьку пісню «Ой там при долині...». Нова пісня, покладена на народну мелодію, дуже швидко стала близькою стрільцям як болюча пам’ять про усіх полеглих.

«Хорунжий Яремкевич, з яким я сварився кілька разів на день, а жив два роки в великій дружбі. В Соснові при дорозі його гріб» [28]. *Яремкевич Северин* (?—1915) — член Пласту, хорунжий УСС, командував сотнею ополченців під час боїв за гору Маківка навесні 1915 р., загинув 12 жовтня 1915 р. біля с. Соснів (тепер — Тербовлянського р-ну Тернопільської обл.), де розгорілися головні бої за позиції по річці Стрипа, завдяки мужності січових стрільців ворог змушений був відступити. На місці загибелі Северина Яремкевича у с. Соснів стоїть обеліск, що нагадує жителям про героїзм наших воїнів [17].

«Поручник Яримович, красунь на цілий полк. Несміливий до жінок, а один з найліпших старшин у полку. Лежить десь над Ценівкою в Конюхах» [28]. *Яримович Осип* (1897—1917) — оберлейтенант, активний учасник пластунського руху, комендант сотні УСС. У серпні 1914 р. записався до Легіону УСС, був командиром чоти в сотні В. Дідушка, учасник всіх карпатських походів, відзначився надзвичайною хоробрістю як командир сотні на горі Маківка, у вересні 1916 р. поранений у бою на горі Лисоня. Загинув 2 липня 1917 р. у бою під с. Конюхи (тепер — Козівського р-ну Тернопільської обл.), де 29 червня 1917 р. розпочався вирішальний бій УСС, який тривав упродовж двох днів. Наші стрільці стояли на резерві, тому не знали, як відбувався бій на інших ділянках фронту. Вони очікували противника спереду, але напад стався зі спини. У результаті запеклих боїв із 952 стрільців живими залишилися 444, майже всі частини УСС потрапили до російського полону [4]. Про героїчну постать свого побратима Р. Купчинський згадує у «Вістях Комбатанта»: «Памятаю його ще зі Страбичева, в початках вересня 1914 р. впадав в око не тільки гарною поставою і вродливим обличчям, але й убранням. Заки перебрався в військовий мундир, ходив у пластовім однострою. Швидко став комендантом чоти і швидко авансував. Відважний вояк, дуже добрий старшина, твердий у службі, м'який і ніжний у приватному житті. Проїшов увесь стрілецький бойовий шлях від Карпат аж до Серета... Оповідав мені про дівчину-львов'янку і мріяв, як то він поїде на відпустку і як врешті розкаже дівчині про те, що в серці віддавна носить. Не довелось ні поїхати, ні розказати. Згинув у 1917 р. під Конюхами» [12, с. 35]. У березні 1917 р. Р. Купчинський написав для гітари пісню «Накрила нічка»

для свого сотенного коменданта, поручника Осипа Яримовича, та після загибелі товариша під Конюхами 1 липня додав другу частину пісні, що творить цілісну картину.

«Хорунжий Загульський також там. Згинув у ночі підчас земних робіт при окопах. Пробыли ми довгий час в одній сотні, пережили неодноразово в спільній землянці» [28]. *Загульський Володимир* (1894—1917) — хорунжий УСС, народився у с. Розваж (тепер — Золочівського р-ну Львівської обл.): «Поцілила його крісова куля в саме чоло, коли вночі був на роботі зі стрільцями. Його поховали на середині села, на т. зв. Місточку, щоби на видному місці пам'ятали про нього не пропала» [14]. Про свого товариша, Володимира Загульського, Р. Купчинський найповніше описує у «Вістях Комбатанта» уже на еміграції: «З Володимиром Загульським зустрівся я перший раз у 1913 р. на Маркіянівій горі біля Підлисся. Але правдиве наше знайомство почалося в 1917 р. під Куропатниками біля Бережан. Ми були оба хорунжими і комендантами чот у сотні. Йосипа Букшованого. Загульський і я жили в одній землянці, то й був час пізнатися і наговоритися. На фронті було досить спокійно. Революція в Росії спаралізувала на деякий час активність рос. армії. Одного дня вбіг Загульський у землянку і крикнув: “Напроти нас українці!” “Звідки знаєш?” “Співають українські пісні!” Я вибід, слухаю — справді. А Загульський каже: “От, трагедія. Прийде наказ, або їм, або нам”...». А далі січові стрільці налагодили зв'язки з українцями з російської армії: «Ми з Загульським часто сходилися із рос. поручником, українцем з Сибіру, і над річкою Ценівкою потихеньку розмовляли. Сходились і рядовики з рядовиками, а навіть обмінювались харчами» [12, с. 30]. Австрійське командування запідозрило контакт між українцями ворожих армій, а також російська розвідка захопила двох старшин УСС, що брали пресу в українців російської армії, яких згодом було вбито. Тому австрійське командування перекинуло наших бійців у резерв у с. Конюхи [14]. Звідти Р. Купчинський поїхав у відпустку, а наступної ночі його товариш Володимир Загульський загинув. Ця відпустка стала рятівною для Р. Купчинського, адже бої під Конюхами стали справжнім пеклом для січових стрільців, що втратили у цьому бою більшу половину бойового складу.

«Поручник Теліщак, оспіваний у піснях, оплакуваний товаришами і дівчатами. Відвіз я його до Жмеринки в шпиталь та тільки

й бачив» [28]. *Теліщак Йосип (Осип)* (1894—1920, м. Турка (тепер — Львівської обл.) — військовий діяч, хорунжий булавного відділу УСС, поручник УГА [9]. Р. Купчинський так згадує побратима: «Серед моїх добрих знайомих займає одно з перших місць Йосип. Не тому... що я з ним добре жив, а тому, що його не можна було не любити. Ввічливий, готовий все прийти з поміччю, веселий і єдиний до товариства... Ходили ми разом вперед і назад, але де б ми не спинились — Теліщак закохувався зараз у якийсь дівчині, а то й у двох. Про це свідчить стрілецька пісня: “Як з Бережан до кадри”» [12, с. 34]. У жовтні 1916 р. по дорозі з м. Бережани до Вишколу УСС Р. Купчинський пише пісню «Як з Бережан до кадри», присвячену хорунжому Осипу, — у ній йдеться про Йосипа Теліщака, який славився не лише бойовими, а й любовними пригодами.

Й. Теліщак узимку 1919—1920 рр. захворів на тиф, будучи в «чотирикутнику смерті» (територія, на якій в листопаді 1919 р. опинилися війська УНР та УГА, що була обмежена лінією «Вінниця—Житомир—Проскурів—Кам'янець-Подільський»), навколо з чотирьох боків оточена ворожими арміями: з півдня — військами Денікіна, з півночі — Червоною армією, із заходу і південного заходу — поляками і румунами, а всередині лютував тиф. Р. Купчинський доправив товариша до шпиталю у Жмеринці, де він і помер.

«Поручник Мойсейович, ніжний як панночка, а веселий, а вічно готовий до послуг, а непоправний ентузіаст. У Вінниці на цвинтарі лежить» [28]. *Мойсейович Теофіл* (1892—1919) народився у с. Пнів (тепер — Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.). Вступив добровольцем до Легіону УСС, належав до «Артистичної горстки» — осередку «Пресової квартири» коша УСС, який діяв зазвичай на передовій. У жовтні 1914 р. отримав звання вістуну, а у травні 1915 р. — підхорунжого 6-ї сотні Першого полку УСС. Т. Мойсейович брав активну участь у боях на горі Маківка, під Болеховом, Галичем, на річках Золота Липа і Серет. За мужність і героїзм отримав низку бойових нагород. Був офіційним фотографом полку УСС. Із Армією УНР переходив р. Збруч. Помер 27 листопада 1919 р. від тифу у Вінниці, у відомому «чотирикутнику смерті» [1].

Ось якими спогадами про Т. Мойсейовича ділиться Р. Купчинський у «Вістях Комбатанта»: «До “Артистичної Горстки” належав теж і підх. Теофіль Мойсейович, що був, крім І. Іванця, офіці-

яльним фотографом полку. Багато знімок, що залишилися в архівах, багато, що були репродуковані в різних виданнях, — робив він. Жив з нами в Тудинці на одній квартирі і вносив дуже багато щирого і сердечного гумору в сіре життя під фронтом. Любив співати тільки одну пісню, і коли її десь почую, стає перед моїми очима чорнявий вродливець— Мойсейович... “Ой, як тужить тая каня за водою, так я тужу, так я плачу за тобою”. Інших пісень я від нього не чув. Дуже рідко бувають у нас люди, що постійно вносять добрий настрій і вміють направляти злий. Одним з таких був Мойсейович...» [12, с. 32].

«Отаман Дудинський. Добрий комендант і добрий старий товариш. Любив вигоду, носив широченний однострій і навіть на одну годину клався розібраний спати. Похований у Кожохові, під Москвою, кажуть» [28]. *Дудинський Роман* (1880—1920), родом із с. Нижні Луб’янки (тепер — Збараського р-ну Тернопільської обл.) — сотник Легіону УСС, отаман (майор) УГА. В 1914—1917 рр. командував сотнею Легіону УСС. У 1914 р. 16-та сотня Дудинського відзначилась під час боїв у районі с. Синьовидне і гори Маківка у Карпатах та над р. Стрипа. У 1919 р. командував Коломийською (2-ю) бригадою УГА. Потрапив у більшовицький полон. Перебував у таборі Кожухов під Москвою, де 14 липня 1920 р. і загинув [3].

Було ще багато інших побратимів Р. Купчинського, про яких нам відомо дуже мало, але в пам’яті Галактіона Чіпки вони залишалися назавжди живими, і завдяки його фейлетонам ми можемо знати, що свої молоді голови за батьківщину поклали: «Четар Дзюбак, що любив мати запаси набоїв і вічно домагався від вищої команди нових. Спокійний, обов’язковий і мало вимагаючий» (*Дзюбак Володимир* — хорунжий, вступив до Легіону УСС у серпні 1914 р., був комендантом чоти, ймовірно, загинув у 1918 р.); «Четар Тарнавський, синьоокий хлопчина, якого й досі всі згадують, такий був коханий» (*Тарнавський Іван* — стрілець 4-ї сотні УСС, народився 1899 р. у с. Микуличин); «Хорунжий Підсонський, що згинув першого дня, як тільки прийшов на фронт» (ймовірно, *Підсонський Віктор*, що загинув десь на Буковині); «Сотник Нестайко (*Нестайко Юліан* — чотар, сотник, поручник УСС та УГА, помер від тифу у 1920 р. — М. М.), поручник Панчак (*Панчак Василь* — чотар, вступив до Легіону УСС у серпні 1914 р., був ад’ютантом полку. —

М. М.), сотник Андрух (*Андрух Іван* — сотник УСС, сотник Армії УНР, командир 28-го полку Січових стрільців Дієвої армії УНР, перебував у таборі для інтернованих українських вояків, переїхав до Чехословаччини, 1921 р. легально перетнув кордон з Радянською Україною з метою ведення підпільної боротьби проти більшовиків, був схоплений НКВС і розстріляний. — *М. М.*), четар Опока (*Опока Микола* — підхорунжий УСС, сотник Січових стрільців Армії УНР, відзначився в боях у Карпатах (1914—1915 рр.) як добрий провідник стрілецьких стеж, член Української військової організації, висланий до Києва для створення Національно-революційного комітету, розстріляний Київською ЧК 28 серпня 1921 р. — *М. М.*), поручник Нагайло (*Нагайло Іван* — поручник УСС, родом зі с. Буховичі, помер від тифу у м. Бершадь на Вінниччині взимку 1919—1920 рр. — *М. М.*), сотник Будзиновський (*Будзиновський Осип* — український військовик, обер-лейтенант, сотник Легіону УСС, учасник боїв на горі Маківка. — *М. М.*), сотник Цяпка (*Цяпка Іван* (псевдо Скоропад) зголосився до УСС в 1914 р., поручник УСС, очолив партизанську стежу під час т. зв. Карпатської зими УСС (1914—1915 рр.), заснував «Орден Залізної Остроги», на початку 1920 р. заарештований та вивезений більшовиками з Києва, ймовірно, розстріляний 1937 р. в урочищі Сандармох, під Архангельськом. — *М. М.*)... всі як живі стоять перед очима» [28].

У фейлетоні «У двадцяті роковини. (Памяти Федора Черника)» [31], а також у рубриці «Мемуаристика» журналу «Вісті Комбатанта» [12] Р. Купчинський згадує легендарну постать Січового стрілецьтва — Федора Черника.

Черник Федір (1894, с. Якимчиці Рудківського пов., Галичина — 18.11.1918, біля станції Мотовилівка, Київська губернія) — пластун, січовий стрілець, сотник т. зв. Київського корпусу Січових стрільців, організатор перемоги стрільців у бою біля станції Мотовилівка, учасник Української революції 1917—1921 рр. Загинув, командуючи сотнею Січових стрільців під Мотовилівкою, і похований на Аскольдовій горі у Києві. Герой-символ для багатьох поколінь молоді [22].

Р. Купчинський називає Ф. Черника «своїм близьким товаришем», адже «прийшов до нас, до перемиської гімназії, в 1911 році. До сьомої класи. Сів біля мене в лавці і так ми познайомились, і

так уже ми сиділи» [12, с. 28]. Ось як описує його автор: «Федір Черник... Високий, стрункий хлопець, сіроокий, білявий, з високим гладким чолом і всміхненими устами. Сірі очі дивилися лагідно і погідно на світ, але тільки тоді, коли чоло було гладке і всміхнені уста. Бо коли зявлялися скиби на чолі, а уста затискались у вузьку лінію, тоді очі ставали двома багнетами, що проколювали наскрізь» [31].

Р. Купчинський і Ф. Черник навчалися разом, обидва захоплювалися спортом, займали призові місця на змаганнях: «Бо нас лучила не латина, грека, чи інша математика, а лучив нас спорт: ратище* — він, а я — куля і диск**, а обидва — копаний м'яч***. В червні 1912 їздили ми на змагання у Львові і він привіз для “Сянової Чайки” першу нагороду за ратище, а я за диск і кулю» [12, с. 28].

А далі «війна вигнала нас до Стрия, а потім на Закарпаття, до Страбичева. Не надовго. Перша сотня першою пішла на фронт, у Карпати. Черник зразу вибився — і відвагою, і рішучістю, і зарадністю» [12, с. 28—29]. І справді, його військова кар'єра стрімко розвивалася: «У листопаді 1917 року став одним з організаторів Галицько-Буковинського куреня Українських січових стрільців, що згодом став “Київським” корпусом Січових Стрільців. Федір Черник став чільним ідеологом стрілецької поборницької ідеї. Командир Першої сотні Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців, згодом кулеметної сотні Першого куреня Січових Стрільців, пізніше кулеметного відділу Першого полку, кулеметної сотні Окремого загону Січових Стрільців у армії УНР отримав звання сотника. Член і секретар Стрілецької Ради у Києві» [22].

18 листопада 1918 р. відбувся бій біля станції Мотовилівка (за 30 км від Києва), тисяча січових стрільців Директорії виступили проти 5—7 тисяч військовиків гетьмана Павла Скоропадського. Ця битва стала наслідком повстання Директорії УНР проти гетьмана Скоропадського, спричиненого Грамотою про ліквідацію самостійності України та приєднання України до майбутньої невеликої Всеросійської Федерації, а також соціально-економічною політикою гетьмана, який хотів повернути землю у власність помі-

---

* Метання списа.

** Метання диска та штовхання ядра.

*** Футбол.

щиків. Сили були нерівні, а за правилами військової тактики сила, яка наступає, має бути втричі більшою, ніж сила, яка обороняється. Воїни згадували, що йшли у бій не для того, щоб перемогти, а щоби просто померти і довести всьому світові, що Україна без бою не зречеться незалежності.

Ф. Черник у цьому бою відзначився надзвичайним героїзмом. Він взяв на себе найскладнішу місію — прикривати своїх товаришів кулеметом. Сотник був оточений з усіх боків ворогами і до останнього відбивав атаки ворога. На цій позиції він і загинув. Його смерть стала початком великої перемоги. Друга і третя січові сотні з Фастова увірвалися в центр ворожих лав, гарматами і кулеметами завдали нищівних ударів ворогу, гетьманські війська, охоплені панікою, розбіглися. Втрати ворога склали понад 600 осіб, з нашого боку — 17 стрільців і декілька десятків важкопоранених.

Цей бій мав би закінчитися поразкою, а завершився славною перемогою. Січові стрільці з гордістю згадували бій під Мотовилівкою як приклад того, що навіть у надважкій ситуації, однак з вірою у серці можна здобути перемогу.

Постать Ф. Черника надихала його побратимів, січових стрільців, на створення різних художніх творів про подвиг героя. Р. Купчинський не був осторонь цього, разом із Левком Лепким він склав пісню на музику Антіна Баландюка п. н. «Гей там у Вільхівці», а 1921 р. видав друком поему «Дума про смерть Хведора Черника» [11]. Фейлетон «У двадцяті роковини...» автор закінчує так: «Нераз мені здається, що Федір Черник живе. Коли не там, то десь за лісами, за горами. Що одного дня прийде до мене і своїм звичаєм поклепає мене по плечах: Здоров!.. і почнемо балачку перервану тому двадцять і пів року. Сказав тоді: — Брате, конче приїдь у Київ. Постарайся якимсь способом вирватись. Я не відповів, бо хтось нам перешкодив. Тепер як прийде — відповім. Я вірю, що прийде... В сні!..» [31].

Низка фейлетонів написані Р. Купчинським із присвятою тому чи іншому його товаришу, які не загинули під час Визвольних змагань, а померли за різних обставин уже в мирному житті. Однак їхні военні подвиги не забуті автором, він ділиться споминами про них зі своїми читачами, тому що історію свою не можна забувати, дуже часто вона повертається знову і знову.

Дехто з колишніх військовиків не знайшов себе у післявоєнному житті, цьому посприяла низка чинників — неспроможність адаптуватися до мирного життя, психологічні травми, важке матеріальне становище, і людина залишалася наодинці із своїми бідами і щораз більше опинялася у безвиході. У такому становищі вкрай потрібна була підтримка колишніх товаришів, суспільства. Проте кожен жив так, як міг, і, як пише Чіпка, потрібно було мати «тверді лікті, щоб проторувати собі шлях».

Однак були і «здивлені у небо», які ставали, зокрема, «жертвою злиднів». У своєму фейлетоні «Тернистим шляхом. (Памяти Ігоря Лоського)» [30] автор згадує важкопораненого учасника бою під Крутами, історика та педагога Ігоря Лоського [6]. Цей фейлетон не просто присвята померлому товаришу, в ньому відчутне обурення автора, що ні військові побратими, ні інтелігенція не змогли вберегти від злиденного життя товариша, що і стало причиною його передчасної смерті: «Чи справді аж смерть має нам ставити перед очі факт, що в нас далеко не все в порядку?! Не милосердя, не добродійність, а холодний розрахунок повинен тягнути нашу руку до кишені, а наш ум до організації помочі» [30]. Ігоря Лоського автор прирівнює до «талантів і характерів, що дають нації культуру, а культура державу». Галактіон Чіпка звинувачує не когось конкретного, він самокритичний, тому звинувачує усіх, хто не допоміг у важку хвилину творчій людині, зокрема і себе: «Молодий, талановитий мистець б'ється в княжім городі з не недостатком уже кільканадцять літ, а від року тяжко нездужає. Любимо подивляти його праці, але не любимо, коли хтось каже нам про його діти і його не достаток. Ховаємо голову в пісок — якось він перебється» [30].

І. Лоський був дуже порядною, чесною і доброю людиною: «Не мав твердих ліктів... добрий, талановитий і характерний товариш. Був за скромний, щоби жадати, за гордий, щоби благати, за чесний, щоби викрутити. Відійшов, лишачи дружину і донечку без безпеки, якої й сам за життя не мав». Єдине, чого зажадав від Галичини, за словами Галактіона Чіпки, І. Лоський — це «чотири квадратні метри рідної, на правду для нього дуже рідної землі» [30].

Смерть І. Лоського надзвичайно збурила громадськість Львова, адже він став «жертвою злиднів»: був занадто гордий, щоб попросити допомоги, а ментально зачерствіле середовище не зробило

нічого, щоб допомогти морально і матеріально герою Крут та його родині. Тому на могилі І. Лоського редактор газети «Діло» Микола Голубець виголосив докірливу промову, щоб привернути увагу до долі дружини та дитини, які залишилися без годувальника [5].

Інших військовиків збила з дороги комуністична пропаганда, про це йдеться у фейлетоні-докорі «Щоб не бачити і не чути!..» [32], присвяченому товаришу Р. Купчинського по зброї, відомому січовому стрільцю зі званням обер-лейтенанта, сотнику УГА, члену УСДП, згодом — члену КПЗУ та урядовцю радянського консульства у Львові Миколі Стронському. 3 серпня 1933 р. у Львові 52-літній урядовець покінчив життя самогубством після вказівки керівництва виїхати на територію Радянського Союзу [15].

На початку Першої світової війни М. Стронський вступив до лав УСС (чотар, командир обозу допоміжної частини 1-го полку УСС), з постановням ЗУНР служив сотником УГА та боровся проти московської неволі, але політичні невдачі знеохотили його та прихилили до комунізму. Він щиро повірив у комуністичні ідеї і став секретарем ЦК КПЗУ у Дрогобичі, а згодом — секретарем консульства СРСР у Львові. Однак фальшива пропаганда комуністичних ідей швидко була розвінчана, протиукраїнський курс Москви, тисячі й тисячі жертв у Радянській Україні, смерть М. Хвильового та М. Скрипника відкрили очі ідейній людині, яка просто шукала правду [20].

Р. Купчинський знову картає себе і своє середовище за те, що не змогли врятувати товариша — «ідеаліста непоправного» — від хибної дороги: «Був би, Миколо, не впав, колиб був не стояв занадто одинцем, а ми — Твої друзі — оподалик. Не добачили навіть, що хитасся... Я і ми, знаємо, Миколо, твій характер і твоє серце. Тому ніхто з нас тобі злого слова не сказав, ніхто навіть Тобі за зле не брав, що ти не тут, а там... Бо вірили ми, що ти з переконання, з найсвятіших почувань, з жажди добра для рідної Землі. Не тільки вірили — напевно знали... ми розуміємо Тебе! Все, в що ти вірив, — розвіялось як серпанок ранішньої мряки, а на місці, де ти в уяві сонячні палати будував — побачив 10 мільонів жертв голодової смерті і 30 мільонів кандидатів на смерть. А над тим усім зловіщу тінь Петра Великого» [32].

Фейлетон «“Requiescat in pace” (Памяти д-ра Івана Стефановича)» [33] Галактіон Чіпка присвячує усім товаришам, що пліч-

о-пліч з ним боронили українську землю під час Визвольних змагань. Війна вже закінчилась, але вона «не така смирна пані, щоби зректися своїх жертв. Відпустила вона вояків додому, бо мусіла, але відпустила їх з печатю смерти на устах, поцілувавши кожного на дорогу. Відтоді майже немає дня, щоб вістка про смерть когось з учасників війни не майнула чорним вороном понад сіру буденщину» [33].

Щирому товаришу Р. Купчинського, сотнику, лікарю УГА, колишньому начальному лікарю 8-ї Самбірської бригади *Івану Стефановичу* [7], що помер 23 грудня 1926 р. на 39-му році життя, присвячений черговий фейлетон Галактіона Чіпки. Молоде життя обірвалося, бо, рятуючи інших, санітарний лікар не звертав уваги на себе, а здоров'я його неабияк підірвало перебування в польській в'язниці «Бригідки» 1919 р.: «Тяжко повірити в це. Тяжко погодитись з думкою, що те добре погідне обличчя, що ті ясні правдолюбні очі вже не живуть, не радують оточення... Іван Стефанович, загально відомий з доброти свого серця — помер на серце» [33].

У фейлетоні «Думки про смерть» [26] Галактіон Чіпка згадує свого товариша Володимира Букшованого — колишнього сотника УГА, коменданта куреня, згодом — учасника оркестру міського театру у Львові, що помер 1 січня 1931 р. внаслідок ускладнень, спричинених грипом [2]. Чіпка спантелечений тим, що на похороні бачить лише декілька знайомих військових товаришів, усі решта — «товариші оркестри». А були часи, що врзались у пам'ять назавжди: «Рання весна 1919. Сніг топиться в бездоннім болоті околиць Судової Вишні... В маленькім, заболоченім сільці, в одно мрячне холодне пополудне цілий день пекло чисте... Гармати, скоростріли, бомби... Ми на право, біля нас тихо. Їду довідатись про ситуацію... Проти мене виходить старшина з високим отвертим чолом, з синіми очима. Букшований. Лице, забризкане грязюкою, уста потріскані від горячки. Плащ цілий подертий на дротах. Видно зараз, що командант куріня недаром комендант. — Як там у вас? — питаю. А він усміхається і з гордістю відповідає: — Дев'ять наступів відбили. Осьмий і дев'ятий прикладами, бо набоїв не стало» [26].

В. Букшований був чудовою людиною, патріотом, відданим своїй військовій справі, а після закінчення війни знайшов себе в театральному оркестрі, тобто був звичайною людиною: «...не роздавав

за життя посад, не лишив спадщини, не тягнув за собою шумних титулів...». Тому меркантильне за своєю суттю суспільство того часу не вшанувало його гідно після смерті, це був «типовий похорон бідного та ще українця та ще такого, що мав щось до діла з музами» [26].

Фейлетон «А гренадери йдуть...» [23] присвячений Михайлові Галущинському — громадсько-політичному діячеві, військовикові, командувачу Легіону УСС, якого не стало 25 вересня 1931 р. внаслідок крововиліву в мозок, що спричинило частковий параліч і смерть [16]. Чіпка порівнює його із гренадерами, що наприкінці XVII — на початку XIX ст. належали до елітних штурмових військ: високі зростом та сильні тілом, вони першими йшли в атаку і ціною свого життя прокладали шлях іншим військам. Так само, як гренадери, М. Галущинський відзначався кремезною будовою тіла, так само йшов першим на штурм і вів за собою інших: «Посивілі у боях, закалені на злидні, нечутні на рани від чужих і від... своїх. Ідуть, прапор несуть і падають. Один з них нині впав» [23].

Р. Купчинський згадує не лише своїх побратимів, що воювали поряд, були люди, які не тримали в руках зброї, але допомагали батьківщині в інший спосіб, — це і священники, і кухарі, і прості люди, що надавали притулок, приймали, пригощали і давали перепочити нашим воїнам.

В одному із фейлетонів Галактіон Чіпка розповідає про пані Галю Косевич — управительку стрілецького притулку, що займав 12 кімнат у «дяківській бурсі» у Львові. Вона готувала їжу для січових стрільців, які обороняли будинок Галицького крайового сейму під час боїв за Львів: «Властиво сойму не було, а був соймовий будинок, перемінений на бастион». Пані Галя «усміхнена, ввічлива, а руки як мурашки бігають», а як вона смачно готувала, адже «горяча страва для вояка — це більше як десять закликів до відваги і видержливости. З кожною ложкою вливається в жили свідомість сили і почуття безпеки». Однак професія кухаря у воєнний час під пострілами не була такою легкою, як видається на перший погляд. Під час їди Р. Купчинський знайшов крісову кулю у мисці з росолом, а це означало, що і кухарі «не вільні від обстрілу!». Галактіон написав фейлетон про звичайну жінку, яка несла свій тягар обов'язку і

ніколи не була вшанована за героїзм, але в серцях стрільців вона вже була героєм: «Нехай цей спомин буде свічечкою на її передчасний гріб» [24].

Р. Купчинський згадує і священників та військових капеланів, зокрема куратора УСС о. Юліана Фацієвича, що був польовим духівником при бойовому відділі, де перебував автор фейлетонів. Він запам'ятався Р. Купчинському тим, що не хотів ховатися від обстрілів у спокійному місці, а завжди був на передовій разом із стрільцями. У його пам'яті зберігся й образ о. Михайла Світенького, старенького пароха с. Ладичин, в якого перед переходом за р. Збруч перебували старшини УГА. Старенький священник, навчений досвідом, «мокрим рядном крив» гостей своїми чесними словами, що «держав падає не від чужих ударів» [25; 29].

У період Зелених свят традиційно відбувається вшанування українцями могил своїх загиблих героїв. Галактіон Чіпка написав низку фейлетонів, присвячених цій події. Так, у фейлетоні «Живі гроби» автор констатує величезну кількість загиблих січових стрільців: «Де їх, де тих наших гробів нема! Як зір на небі — на Рідній Землі. А поза нею... І Сибір, і Мурмань, і Донський край, і Румунія, і Чехословачина... Є всюди ці свідки, свідки великої любови, великої віри і великої посвяти. Лежить у них українське лицарство, приспане на вічний сон — одні гарматами, другі великою тугою. Але однакові вони перед народом, чи влучила їх у серце сталева куля, чи поцілила розпука заведених надій» [27].

Розповіді та спогади Р. Купчинського про своє військове минуле і героїзм січових стрільців у період Визвольних змагань, що є, по суті, змістом фейлетонів, опублікованих у газеті «Діло» впродовж 20—30-х рр. ХХ ст., перегукуються з іншими творами автора, написаними та надрукованими у виданнях передвоєнних часів («Свобода», «Шляхи»), а також споминами, опублікованими уже в пресі періоду еміграції автора («Вісті Комбатанта»). Це означає лише одне — спогади автора про часи Визвольних змагань не затерлися, в його пам'яті живими залишаються товариші, що показали справжній героїзм та любов до Батьківщини. Р. Купчинський не зник прикрашати дійсність, тому так само, як і згаданий о. М. Світенький, «крив мокрим рядном» життя, у якому не було місця справедливос-

ті. Він не замовчував факти братовбивчої війни, коли українці, які співали народних пісень однією мовою, змушені були стріляти один в одного за командами керівництва ворожих армій, не приховував він і злиденного життя колишніх січовиків, що гинули не від кулі, а від безпорадності в цьому байдужому світі, від розчарувань, що спіткали їх у мирному житті. Але попри все основний месидж, який хотів донести автор до нас, — завжди пам'ятати подвиги українських героїв і ніколи не забувати істини: «Хто не знає своєї історії — той не має майбутнього».

1. *Андруняк Т.* Один зі «світлювачів» стрілецтва / Тарас Андруняк // Галичина. — 2015. — 12 берез. (№ 37/38). — С. 7.
2. Володимир Букшований [некролог] // Діло. — 1931. — 4 січ. (ч. 4). — С. 5. — *Рубр.*: Посмертні згадки.
3. *Гасай С.* Дудинський Роман Васильович / С. Гасай, В. Ханас // Тернопільський Енциклопедичний Словник. — Т., 2004. — Т. 1. — С. 543.
4. *Гордієнко В.* Українські Січові Стрільці / Володимир Гордієнко. — Л., 1990. — С. 27.
5. Жертва злиднів : промова ред. Мик. Голубця, виголошена над могилою бл. п. д-ра Ігора Лоського // Діло. — 1936. — 31 трав. (ч. 120). — С. 6.
6. Енциклопедія Українознавства : слов. частина : перевид. в Україні. — Л., 1994. — Т. 4. — С. 1378.
7. Іван Стефанович, сотник лікар УГА зі Знесіння : [посмертний спомин] // Лікарський Вісник. — 1927. — № 1—2. — С. 34.
8. *Кедрин І.* [Передмова до поеми «Скоропад» Романа Купчинського] / І. Кедрин. — Нью Йорк, 1965. — С. VI.
9. *Коваль Р.* Гуцули у Визвольній боротьбі : спогади січового стрільця Михайла Горбового / Р. Коваль, П. Арсенич, Ю. Юзич. — Київ ; Вінниця, 2009. — С. 166.
10. *Купчинський Р.* Два брати (Памяти незабутнього товариша десятника Ромуальда Луцика) / Роман Купчинський // Шляхи. — 1916. — 29 лют. (ч. 6). — С. 191—192.
11. *Купчинський Р.* Дума про смерть Хведора Черника / Роман Купчинський // Народний ілюстрований Календар товариства «Просвіта» на переступний рік 1928. — Л., 1927. — С. 134—137.
12. *Купчинський Р.* Мої добрі знайомі / Роман Купчинський // Вісті Комбатанта. — 1964. — Ч. 3. — С. 28—36.
13. *Купчинський Р.* Памяти Товаришів Луцика і Житинського / Роман Купчинський // Свобода. — Л., 1916. — 19 лют. (ч. 8). — С. 6.
14. *Лепкий Л.* Стрілецьким шляхом / Л. Лепкий // Світ. — 1927. — Ч. 13/14. — С. 11.

15. Після самогубства М. Стронського // Діло. — 1933. — 6 серп. (ч. 204). — С. 3.
16. Після смерти М. Галушинського. Велике вражіння серед громадянства // Діло. — 1931. — 29 верес. (ч. 217). — С. 1—2.
17. Пластовий портал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.plast.org.ua>.
18. *Ріпецький С.* Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин / Степан Ріпецький. — Нью-Йорк, 1956. — 360 с.
19. Стрілецька Голгофа : спроба антології / упоряд. Т. Салига. — Л., 1992. — С. 7.
20. [Товариш Стронського]. До історії жертв московського насилля. У другі роковини смерти Миколи Стронського / Товариш Стронського // Свобода. — Джерзі Ситі, 1935. — 16 серп. (№ 190). — С. 3.
21. УСС: Українські Січові Стрільці (1914—1920). — Л., 1935. — 160 с.
22. Черник Федір // Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.m.wikipedia.org/wiki/Черник_Федір.
23. *Чіпка Галактіон.* А гренадери йдуть... (Памяти Михайла Галушинського) / Галактіон Чіпка // Діло. — 1931. — 29 верес. (ч. 217). — С. 5.
24. *Чіпка Галактіон.* В соймі. (Памяти П-і Галі Косевич) / Галактіон Чіпка // Діло. — 1936. — 1 листоп. (ч. 247). — С. 9.
25. *Чіпка Галактіон.* Воєнна стріча. (Памяти о. М. Світенського) / Галактіон Чіпка // Діло. — 1936. — 18 черв. (ч. 134). — С. 7.
26. *Чіпка Галактіон.* Думки про смерть / Галактіон Чіпка // Діло. — 1931. — 22 січ. (ч. 14). — С. 5.
27. *Чіпка Галактіон.* Живі гроби / Галактіон Чіпка // Діло. — 1935. — 15 черв. (ч. 156). — С. 7.
28. *Чіпка Галактіон.* Клаптики споминів / Галактіон Чіпка // Діло. — 1931. — 31 трав. (ч. 119). — С. 4.
29. *Чіпка Галактіон.* Погаслий усміх (Памяти куратора Ч.С.С. о. Юліана Фацієвича) / Галактіон Чіпка // Діло. — 1928. — 24 черв. (ч. 139). — С. 4.
30. *Чіпка Галактіон.* Тернистим шляхом. (Памяти Ігоря Лоського) / Галактіон Чіпка // Діло. — 1936. — 31 трав. (ч. 120). — С. 7.
31. *Чіпка Галактіон.* У двадцяті роковини. (Памяти Федора Черника) / Галактіон Чіпка // Діло. — 1938. — 20 листоп. (ч. 258). — С. 13.
32. *Чіпка Галактіон.* Щоб не бачити і не чути!.. (З приводу смерти Миколи Стронського, сотника УСС і вольного радянського консуляту) / Галактіон Чіпка // Діло. — 1933. — 6 серп. (ч. 204). — С. 3.
33. *Чіпка Галактіон.* «Requiescat in pace» (Памяти д-ра Івана Стефановича) / Галактіон Чіпка // Діло. — 1933. — 6 серп. (ч. 204). — С. 3.